

УДК 911.3:33 (477.61; 477.62)

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2021.01.034>

М.О. Барановський¹, В.В. Смаль², О.В. Барановська¹

¹Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Ніжин

²Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні, Київ

СТАРОПРОМИСЛОВІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ТRENДИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)

До старопромислових регіонів в Україні належать Донецька та Луганська області, економічний профіль яких сформувався ще на зламі XIX-XX ст. Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку, пошук механізмів відродження регіонів Східної України, особливо після початку збройного конфлікту у 2014 році. В статті розглянуто проблеми розвитку старопромислових регіонів Донбасу на основі поглибленого статистичного аналізу та сучасних концептуальних підходів до реформування такого типу територій. Встановлено, що до початку збройного конфлікту траєкторії розвитку Донецької та Луганської областей були типовими для старопромислових регіонів. Події 2014 року по-різному вплинули на регіони Східної України через неоднакові масштаби окупації економічного потенціалу. На основі аналізу динаміки макроекономічних показників, структури економіки та інвестицій доведено, що нині Донецька область практично зберегла основні тренди попереднього розвитку. Натомість підконтрольна уряду України частина Луганської області поступово перетворюється на аграрно-індустріальний регіон і втрачає ознаки старопромислового регіону. Відродження старопромислових регіонів Донбасу має базуватися на реальній реіндустріалізації та постіндустріалізації, включати реалізацію заходів, які спрямовані на розвиток людського капіталу (зміна ментальності, подолання патерналістських настроїв, активізація підприємницької ініціативи), та формування сприятливого ділового клімату. Для Луганської області актуальним завданням є подолання регіональних диспропорцій, логістичної відчуженості північних районів та інтеграція території на нових економічних зв'язках. Наукова новизна дослідження полягає у встановленні особливостей трансформації економічного ландшафту Донецької та Луганської областей від початку збройного конфлікту, обґрунтуванні найбільш доцільних підходів до реформування старопромислових регіонів Донбасу.

Ключові слова: старопромислові регіони; Донецька область; Луганська область; стратегії розвитку регіонів; неоіндустріальна економіка.

М.О. Baranovskyj¹, V.V. Sma², O.V. Baranovska¹

¹Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn

²The United Nations Development Programme (UNDP) in Ukraine, Kyiv

OLD INDUSTRIAL REGIONS OF UKRAINE: PROBLEMS AND TRENDS OF CONTEMPORARY DEVELOPMENT (ON THE CASES OF DONETSK AND LUHANSK OBLASTS)

Old industrial regions are the areas of concentration of numerous problems. Donetsk and Luhansk oblasts with their economic profile formed at the turn of the XIX-XX centuries belong to such type of territories. The main purpose of this study is the analysis of the development features, the search for the mechanisms to revitalise the regions of eastern Ukraine, especially after the beginning of the armed conflict in 2014. The development problems of the old industrial regions of Donbas are addressed in the article on the basis of in-depth statistical analysis and modern conceptual approaches to the reform of such territories. The study found that by the beginning of the armed conflict, the development path of Donetsk and Luhansk oblasts were typical of the old industrial regions. Due to the uneven extent of occupation of the economic potential, the regions of eastern Ukraine reacted differently to the events of 2014. Based on the analysis of the dynamics of macroeconomic indicators, the structure of the economy and investments, the article proves that currently Donetsk oblast has almost retained the main trends of previous development. However, the part of Luhansk oblast controlled by the government of Ukraine is gradually turning into an agro-industrial region and losing the features of the old industrial region. The recovery of the old industrial regions of Donbas should be based on real reindustrialization and post-industrialization, should include measures aimed at human capital development (change of mentality, overcoming paternalistic approaches, intensification of entrepreneurial activity) and the formation of a favourable business climate. The main tasks for Luhansk oblast now are overcoming regional disparities,

logistical alienation of the northern districts and integration of the territory on new economic ties. The scientific novelty of the research lies in defining the features of the transformation of Donetsk and Luhansk oblasts economic landscape since the beginning of the armed conflict, substantiating the most relevant approaches to reforming the old industrial regions of Donbas.

Keywords: *old industrial regions; Donetsk Oblast; Luhansk Oblast; regional development strategies; neo-industrial economy.*

Актуальність теми дослідження

Старопромислові регіони є об'єктом досліджень різних наук, а у світовій практиці накопичено чималий досвід розроблення програм, механізмів та інструментів їхнього відродження. Інтерес до старопромислових регіонів з боку науковців України не завжди мав системний характер. Нині на рівні управлінців і практиків існує чітке усвідомлення того, що старопромислові регіони – це важливі об'єкти державної регіональної політики. В Україні до класичних старопромислових регіонів належать Донецька та Луганська області. Упродовж багатьох років попри низку гострих проблем ці регіони посідали вагоме місце в економіці України. Події 2014 року кардинально змінили ситуацію. Відтак виникла необхідність наукового аналізу особливостей сучасного розвитку старопромислових регіонів Донбасу – від 2014 р. і дотепер.

Стан вивчення питання, основні праці

Належність Донецької та Луганської областей до категорії старопромислових регіонів не викликає сумнівів і не є предметом наукової дискусії. Водночас таке твердження не спростовує необхідності хоча б короткого аналізу наявних підходів до розуміння сутності дефініції «старопромисловий регіон», критичного огляду теорій і концепцій, які дають змогу зрозуміти механізми формування таких регіонів і визначити сценарії їхнього подальшого розвитку.

Попри те, що дослідження старопромислових регіонів ведуться вже багато десятиліть, досі немає єдиного трактування цього поняття. Аналіз визначень дефініції «старопромисловий регіон», наведений у роботах О. Снігової [1, с. 170], Л. Беззубко, Б. Беззубко [2, с. 40], Л. Руденка, Г. Підгрушного, І. Гукалової [3, с. 5], О. Мрінської [4, с. 42], В. Акімової [5, с. 235], М. Вовк, С. Мащенко [6, с. 226], Ю. Яковлевої [7, с. 127] та багатьох інших вказує, по-перше, на їхню подібність, по-друге, на залежність трактування від мети дослідження. Зазвичай під «старопромисловим регіоном» розуміють промислово розвинену територію, економічний потенціал якої сформу-

вався в попередню технологічну епоху й наразі характеризується домінуванням застарілих виробництв, ригідною структурою інституційних відносин, гострими соціальними та екологічними проблемами.

Перелік типових ознак старопромислових регіонів також є досить усталеним, про що свідчать дослідження українських [6, 8, 9] та закордонних [10-12] науковців. Традиційно до них відносять: високий рівень концентрації населення та виробництва, домінування підприємств первинного та початкової ланки вторинного секторів економіки, переважання корпоративного сектора, зокрема великих підприємств із застарілими засобами виробництва, вагому роль цих регіонів у виробництві промислової продукції країни, низьку підприємницьку активність мешканців та складну екологічну ситуацію. Важливим індикатором є формування таких регіонів на базі видобутку певних видів ресурсів (насамперед вугілля та руди).

На важливості врахування суспільно-політичних та інституційних процесів під час дослідження механізмів деградації старопромислових регіонів Донбасу наполягає О. Снігова, зазначаючи, що «...проблеми цих регіонів специфічні й не є простим результатом циклічного розвитку економіки та старіння базових галузей <...> глибинні та стабільні економічні зв'язки зумовлюють інституціональний і соціальний опір змінам і формують свого роду «суспільний договір» суб'єктів економічної діяльності, що блокує зміни економічної структури» [13]. Подібної точки зору дотримується група науковців Інституту економіки промисловості, які стверджують, що окрім технологічної, вагомою причиною деградації регіонів Донбасу є формування в ході історичного розвитку специфічного регіонального соціуму – русифікованого й ідеологізованого радянськими цінностями та нормами [14, с. 8].

Отже, попри значну кількість публікацій і вагомий методологічний «багаж» суспільної географії та регіонознавства, актуальними для аналізу старопромислових регіонів України є такі дослідницькі питання:

– визначення показників та проблем, які свід-

чать про належність областей Донбасу до старопромислових регіонів;

– виявлення змін у структурі економіки цих територій, що сталися після 2014 р.;

– визначення чинників, що не сприяють реформуванню регіонів Донбасу;

– порівняння змісту наявних програм, планів, стратегій та інструментів реформування старопромислових регіонів Донбасу з кращими світовими практиками і подальше визначення їх відповідності сучасним концептуальним засадам ревіталізації старопромислових регіонів.

Головною метою дослідження є визначення особливостей розвитку та відновлення старопромислових регіонів Донбасу в період від 2014 року й до сьогодні через призму світового досвіду та сучасних концептуальних засад реформування таких територій.

Методи дослідження

Методика дослідження включала три етапи. На першому – на основі використання аналітичного підходу було проведено оцінювання поширених теорій і світових практик реформування старопромислових регіонів. Другий етап включав статистичний аналіз соціально-економічних показників розвитку Донецької та Луганської областей з метою виявлення трансформаційних змін, які сталися з 2014 року. На третьому етапі було проведено оцінювання секторних і регіональних програм/стратегій розвитку регіонів Східної України з урахуванням досвіду успішних світових практик модернізації старопромислових регіонів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Донецька та Луганська області впродовж багатьох років відігравали вагомий роль в економічному житті України. Основа економічного потенціалу цих регіонів, структура їхньої промисловості сформувалися ще на зламі XIX–XX ст. і були тісно пов'язані з видобутком вугілля. Станом на 1990 р. регіони Східної України мали середній та порівняно високий рівень розвитку високотехнологічних виробництв [15, с. 121], були лідерами в країні за виробництвом промислових товарів, однак вирізнялися й низкою гострих проблем.

Кризові явища 90-х років XX ст. мали деструктивний вплив на економіку Донбасу. Водночас ці роки були й певною «точкою біфуркації», періодом

вибору нової траєкторії розвитку. На жаль, в областях Донбасу було збережено стару модель економіки, чому сприяли й місцеві бізнес-структури, які на той момент уже приватизували значну частину прибуткових підприємств. Економічний профіль регіонів Донбасу погіршився, за ними закріпився статус територій з домінуванням «старої» індустрії, переважанням підприємств третього технологічного укладу, аутсайдерів за адаптацією до ринкових умов. Водночас вони продовжували утримувати провідні позиції в Україні за макроекономічними показниками та належали до високоіндустріальних територій [16, с. 22]. Частка реального сектора у структурі валової доданої вартості областей Донбасу становила майже 62 % [17, с. 27].

У перші роки XXI ст. в областях Донбасу спостерігалось відновлення господарства, проте цей процес мав вибірковий характер. Позитивна динаміка була наслідком не економічних реформ чи нової моделі розвитку, а сприятливого збігу кількох обставин, зокрема сталого зростання на світових ринках попиту на чорні метали. Зазначена ситуація забезпечувала надприбутки власникам підприємств, насамперед у металургії, належний рівень доходів місцевих бюджетів і населення, створювала ілюзію успішного розвитку та особливої значущості цих територій для країни.

Водночас такий розвиток подій гальмував модернізацію економіки областей Донбасу, сприяв посиленню структурних диспропорцій, зниженню частки інноваційних підприємств. Постіндустріальний сектор розвивався вкрай повільно. Так, лише сім (7,8 %) із 89 міст Донбасу належали до групи лідерів і «середняків» за індексом постіндустріальної модернізації промисловості [18, с. 17].

Базою для оцінювання змін, які сталися в областях Донбасу останніми роками, є статистичні показники 2013 року. Вони вказують на те, що в цей період Донецька та Луганська області посідали чільне місце в економіці країни. На них припадало 14,4 % валового регіонального продукту (ВРП) України, 13,8 % валової доданої вартості (ВДВ), майже 22 % промислового виробництва та 25,2 % товарного експорту країни (рис. 1, 2). Водночас наявність неререформованих секторів економіки, збиткових підприємств, які потребували все більшої фінансової підтримки (дотації вугільній промисловості у 2013 р. становили майже 14 млрд грн), гальмували впровадження реальних реформ, посилювали структурні

диспропорції, а також породжували патерналістські настрої в місцевого населення.

Ситуація кардинально змінилася після початку збройного конфлікту у 2014 р. У його ході було зруйновано чимало промислових підприємств, об'єктів критичної інфраструктури й транспортних комунікацій. Багато підприємств були змушені припинити свою діяльність із питань безпеки. На тимчасово окупованих територіях Донбасу, що займають майже 1/3 його площі, лишилося 57 % міст обласного значення, 60 % селищ, 388 державних підприємств, 4500 державних об'єктів нерухомості, понад 100 великих підприємств недержавної форми власності. Через особливості концентрації населення й виробництва більше постраждала Луганська область, де в окупованих районах лишилося майже 79 % міст обласного підпорядкування, 2/3 населення та 75 % промислового потенціалу [19].

Збройний конфлікт призвів до погіршення економічної діяльності та істотних змін у структурі господарства Донецької та Луганської областей. ВРП Донецької області у 2013-2018 роки скоротився у 2,6 рази [20, с. 80], а рівень ВРП Луганської області у 2018 р. становив лише 25 % від пересічного для країни показника.

Негативні тренди призвели до зниження значущості цих регіонів в економіці України. Так, частка Донецької області у ВРП країни упродовж 2013-2018 зменшилася удвічі, Луганської – у 3,6 рази (рис. 1 і 2). Нині Донецька область посідає тільки п'яте місце в країні за величиною ВРП, а Луганська – 24 місце. Така ж динаміка характерна для ВДВ та експорту товарів.

Помітні зміни сталися у структурі економіки, хоча вони є різними для областей Донбасу. В Донецькій області за 2013-2018 роки частка реального сектору у ВДВ зросла з 45 до 61,2 % (таблиця 1), що зумовлено окупацією тих міст, де був краще розвинутий сектор послуг. У Луганській області найістотніші зміни сталися в структурі реального сектора, в якому частка сільського господарства зросла з 6,9 до 21,7 %, а переробної промисловості знизилася з 20,9 до 9,3 % (таблиця 1). Загалом слід констатувати, що збройний конфлікт зумовив зростання в Донецькій області частки тих виробництв, які свого часу були ядром формування цього старопромислового регіону, а в Луганській – аграрного виробництва.

Зміни відбулися і в промисловості регіонів Донбасу. Найбільше падіння виробництва про-

Рис. 1. Частка Донецької області за макроекономічними показниками, %

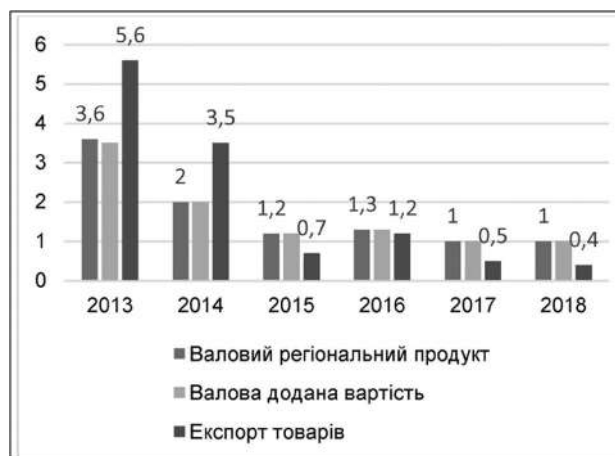

Рис. 2. Частка Луганської області за макроекономічними показниками, %

мислової продукції спостерігалось у 2014-2015 роках, а також у 2017 р., коли було введено заборону на торгівлю з окупованими територіями і втрачено контроль над розташованими там підприємствами (таблиця 2).

Через особливості локалізації підприємств більше постраждала Луганська область. Із 28 великих промислових підприємств цього регіону на підконтрольній Україні території лишилося лише 6. Частка Луганської області в обсягах реалізованої промислової продукції країни за 2013-2018 роки скоротилася з 5,4 до 0,8 %. Нині область посідає лише 23 місце серед регіонів країни за показниками обсягів реалізованої промислової продукції. Частка Донецької області також зменшилася (з 16,3 до 10,6 %), проте регіон зберігає друге місце в рейтингу виробників промислової продукції України [21].

Таблиця 1.

Структура валової доданої вартості областей Донбасу, %

Сектори економіки та види економічної діяльності	Донецька область				Луганська область			
	2013	2014	2015	2018	2013	2014	2015	2018
Первинний сектор, у т.ч.:	17,6	18,3	22,1	28,0	20,4	19,3	36,0	24,2
сільське, лісове та рибне господарство	4,6	7,6	8,0	6,2	6,9	11,6	20,5	21,7
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	13,0	10,8	14,2	21,8	13,5	7,7	15,5	2,5
Вторинний сектор, у т.ч.:	27,4	29,8	30,0	33,2	28,3	36,4	17,5	19,3
переробна промисловість	18,8	20,8	23,1	25,7	20,9	18,1	13,4	9,3
Реальний сектор економіки	45,0	48,1	52,1	61,2	48,7	55,7	53,5	43,5
Третинний сектор (сектор послуг)	55,0	51,9	47,9	38,8	51,3	54,3	46,5	56,5

Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

Показовими для оцінки динаміки розвитку старопромислових регіонів Донбасу є зміни в структурі їхнього промислового виробництва упродовж 2013-2019 років. У Донецькій області протягом зазначеного періоду зросла значущість таких базових видів діяльності як добувна промисловість, металургія, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення. Загалом їхня частка в обсягах реалізованої промислової продукції збільшилася з 56,8 до 72,4 % (рис. 3).

У Луганській області зміни в структурі промислового виробництва є більш різновекторними. Насамперед варто відзначити різке падіння частки типових для регіону добувної промисловості (з 17,7 до 5,2 %), металургійного виробництва (з 25,5 до 0,8 %) та виробництва коксу й продуктів нафтоперероблення (з 7,7 до 0 %). Натомість, протягом 2013-2019 рр. зросла частка виробництва хімічних речовин і хімічних товарів, машинобудування, виробництва й постачання електроенергії, виготовлення виробів з деревини, паперу (рис. 3). Посилення їхньої ролі сталося не завдяки просуванню інноваційних видів діяльності, а внаслідок окупації індустріального ядра Луганської області. Погіршилися за останні роки також якісні параметри промисловості. У 2018 р. лише 12,4 % підприємств Донецької та 6,8 % Луганської області належали до категорії інноваційно активних.

Збройний конфлікт став причиною розриву економічних зв'язків, які десятиліттями формувалися між окремими підприємствами у складі промислових вузлів чи агломерацій, а також зумовив зміну економічного «рельєфу» в областях Донбасу. Якщо у 2013 р. лідерами в регіонах Дон-

басу за обсягами всієї реалізованої продукції (товарів, послуг) були обласні центри (таблиця 3), то у 2018 р. – відповідно Маріуполь (54,2 %) та Северодонецьк (38,7 %).

В Луганській області на підконтрольній уряду України території лишилася лише одна Северодонецько-Лисичанська агломерація, яка характеризується низкою гострих проблем через розташування на «лінії зіткнення» та припинення діяльності багатьох промислових підприємств [22, 23]. Однак навіть за таких умов вона є найбільш промислово розвиненим осередком Луганської області. На головні центри даної агломерації припадає майже 68 % обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) регіону.

Окрім викладених вище економічних проблем наслідком збройного конфлікту стали істотне падіння рівня життя населення в регіонах Донбасу, зростання безробіття, велика кількість внутрішньо переміщених осіб (понад 800 тис. осіб), загострення екологічних проблем.

Проведений аналіз особливостей розвитку областей Донбасу у різні часові періоди свідчить про те, що траєкторії їхнього розвитку є типовими для старопромислових регіонів. Проте після 2014 року ситуація змінилася. Донецька область, як і раніше, зберігає всі ознаки старопромислових регіонів, тоді як Луганська через окупацію $\frac{3}{4}$ її економічного потенціалу фактично перетворюється на аграрно-індустріальну регіон із різними параметрами розвитку її окремих частин. Макроекономічні показники, структура економіки та промисловості, рівень урбанізованості тощо вказують на те, що нині підконтрольна владі України

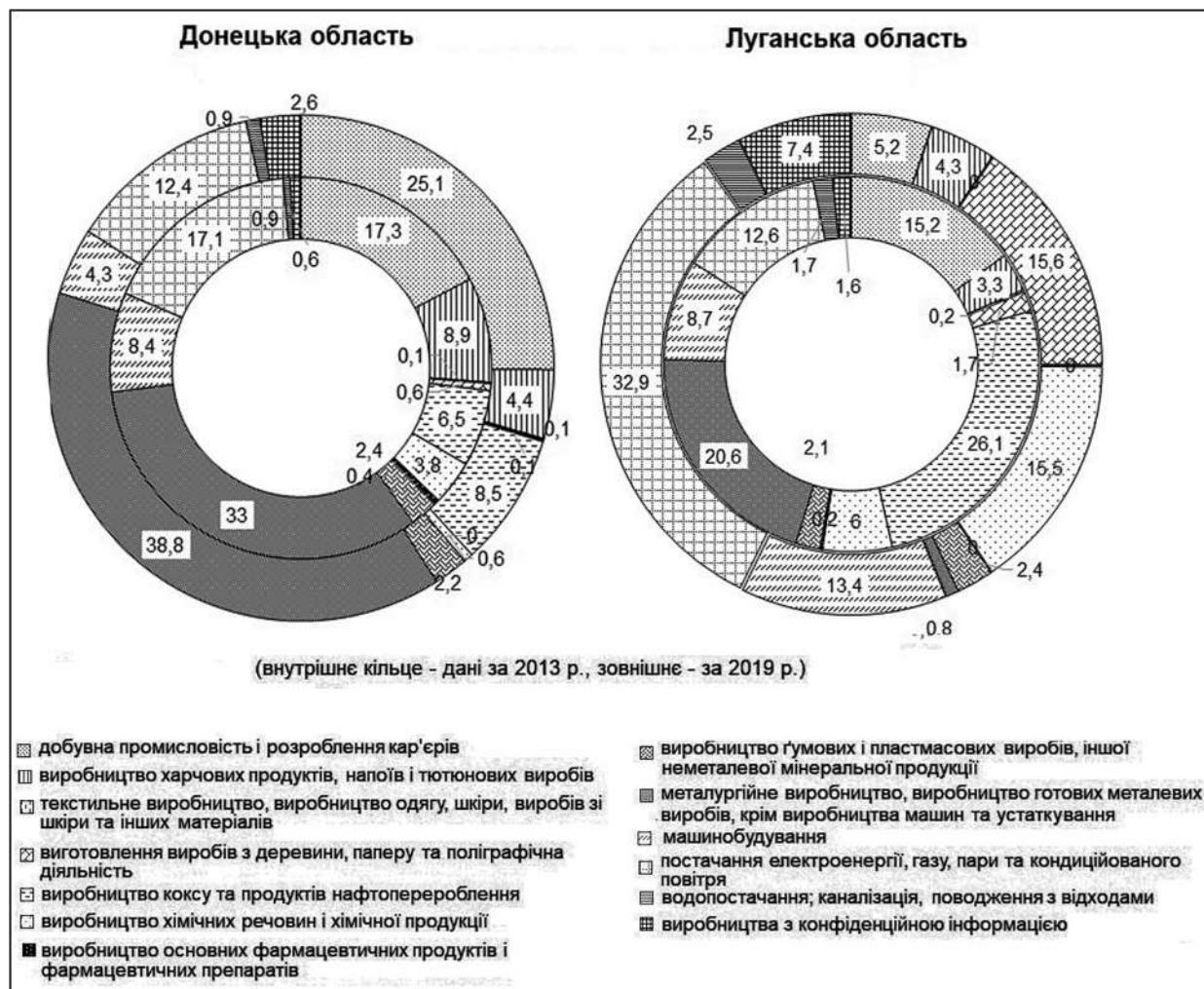

Рис. 3. Структура обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) Донецької та Луганської областей, %

Таблиця 2.

Динаміка показників розвитку промисловості регіонів Донбасу

Показники	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Донецька область						
Обсяги реалізованої промислової продукції, млрд грн	220,6	181,4	190,7	212,1	266,6	323,0
Частка від загальнодержавного показника, %	16,3	12,7	10,7	9,8	10,2	10,6
Індекси обсягів реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	93,3	98,5	65,4	106,4	89,1	102,6
Луганська область						
Обсяги реалізованої промислової продукції, млн грн	72,7	39,4	23,9	37,7	24,4	24,1
Частка від загальнодержавного показника, %	5,4	2,8	1,3	1,7	0,9	0,8
Індекси обсягів реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	91,1	58,0	34,0	139,0	69,0	83,0

Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України та головних управлінь статистики в Донецькій і Луганській областях

Таблиця 3.

Частка міст Донецької та Луганської областей в обсягах реалізованої продукції (товарів, послуг), %

Міста Донецької області	2013*	2018**	Міста Луганської області	2012*	2018**
Донецьк	67,7	...	Луганськ	35,3	...
Авдіївка	0,1	7,8	Алчевськ	21,6	...
Бахмут	1,2	1,5	Антрацит	1,5	...
Горлівка	4,1	...	Довжанськ	2,4	...
Дружківка	0,1	2,3	Кадіївка	4,2	...
Єнакієве	3,1	...	Лисичанськ	5,1	10,1
Костянтинівка	0,4	2,1	Ровеньки	4,2	...
Краматорськ	0,4	9,6	Рубіжне	3,2	18,8
Макіївка	5,4	...	Сєвєродонецьк	8,5	38,7
Маріуполь	13,1	54,2	Сорокине	2,9	...
Покровськ	1,2	5,5	Хрустальний	1,4	...
Слов'янськ	0,7	1,8			

Обчислено авторами за даними Головного управління статистики в Донецькій і Луганській областях

* - обсяг реалізованої продукції підприємствами;

** - обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання

частина Луганської області не відповідає загальноновизнаним ознакам старопромислового регіону. Від середини 90-х років ХХ ст. в областях Донбасу було прийнято низку секторальних програм і стратегій розвитку, які не дали бажаних результатів.

Причинами такої ситуації є:

1) відсутність серед управлінців і практиків єдиного бачення шляхів відновлення старопромислових регіонів;

2) прийняття окремих програм нашвидкоруч, почасти на замовлення чи за прямого лобіювання певних політичних груп з опорою на популізм;

3) відсутність належної уваги цілій низці чинників (ефект людського капіталу, діловий клімат, підприємницька активність тощо);

4) не вирішеність безпекових питань, продовження збройного конфлікту;

5) недостатнє врахування ментальних особливостей місцевого населення, його готовності до будь-яких змін.

Проте чи не визначальним чинником низької ефективності програм і стратегій є хибність обраних у них заходів та інструментів відродження старопромислових регіонів. Проведений аналіз показав, що з трьох основних напрямів реформування таких територій, про які йшлося в теоретичному бекграунді, на Донбасі реалізується варіант відновлення «старих галузей на транс-

формаційній основі» [24, с. 40], некроіндустріальної економіки, за якої віджили технології та безперспективні виробництва будуть пригнічувати все нове і перспективне [25, с. 11].

Нові стратегії регіонального розвитку областей Донбасу на період до 2027 року [19, 21] є більш прогресивними порівняно з попередніми, проте не містять кардинально нових підходів до розв'язання проблем старопромислових територій.

Для Луганської області найактуальнішим завданням на найближчу перспективу є реалізація низки інфраструктурних проектів, зокрема будівництво ділянки залізниці Кіндрашівська – Нова-Лантратівка, що дасть можливість вирішити низку логістичних, економічних і безпекових проблем.

Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року також містить низку завдань і механізмів, які пов'язані з проблематикою реформування цього старопромислового регіону. Однак з документа не зовсім зрозуміло, які ж види економічної діяльності визначені пріоритетними для цього регіону. В процесі обговорення проекту перспективними для регіону були визначені такі види діяльності як альтернативна енергетика, кластер із виробництва соди та скла, робототехніка, кластер транспортно-логістичної діяльності, дорожнє будівництво, виробництво будівельних матеріалів, виробів із кераміки та ву-

гільна промисловість. У Стратегії вказується на необхідність розбудови інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторів, технологічних парків), сприяння міжсекторному співробітництву у форматі «наука-бізнес-влада», стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, сприяння реструктуризації людського капіталу.

Попри те, що Стратегії розвитку областей Донбасу містять деякі сучасні механізми, загальний підхід до реформування їхньої економіки лишається незмінним – відновлення «старих» виробництв, щоправда, на новій технологічній основі. При цьому напрями реформування економіки Луганської області видаються більш прогресивними, оскільки через окупацію вона втратила більшість «старих» виробництв. Така ситуація дійсно дає можливість для побудови нової економічної основи в цьому регіоні.

Проведений аналіз вказує на необхідність оновлення інструментів, зміни акцентів у політиці відродження старопромислових регіонів Донбасу. Такий підхід передбачає:

- перехід від практики відновлення «старих» галузей до реальної реіндустріалізації та постіндустріалізації шляхом створення сучасних, високотехнологічних виробництв;
- реалізацію механізмів для забезпечення багатопрофільності розвитку території;
- активізацію заходів для руйнування «регіонального стокгольмського синдрому» [13], зокрема усталених норм поведінки та патерналістських настроїв місцевого населення;
- подолання причин (надмірний вплив олігархічних структур, економічні стереотипи минулого, пасивність населення), які фактично блокують проведення реформ;
- стимулювання розвитку приватного підприємництва.

На нашу думку, заходи, спрямовані на зміну ментальності місцевого населення, розблокування їхньої підприємницької ініціативи, урізноманітнення економічної структури, є не менш важливими, ніж програми відродження окремих виробництв.

Для Луганської області є нагальна потреба в розробленні програми розвитку північної частини цього регіону, де відповідно до завдань децентралізації буде створено два укрупнені райони – Сватівський і Старобільський. Програма має включати комплекс заходів із розбудови промис-

ловості, потенціалу соціальної інфраструктури міст, транспортних комунікацій, що дасть можливість подолати економічну відсталість і логістичну відчуженість даної території, інтегрувати різні частини Луганщини.

Реалізації нових підходів до відродження підконтрольних уряду України старопромислових регіонів Донбасу сприяють міжнародні структури, зокрема ООН (Програма з відновлення та розбудова миру) та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) (проект «Економічна підтримка Східної України»). Їхня діяльність є багатоаспектною, вона включає широку палітру різноманітних заходів. Так, Програма ООН з відновлення та розбудови миру (UN RPP) реалізує заходи, спрямовані на підтримку відбудови економіки постраждалих від збройного конфлікту громад, підтримку реформ з децентралізації влади та охорони здоров'я, реформування системи професійно-технічної освіти, зміцнення громадської безпеки та соціальної згуртованості.

Висновки

Старопромислові регіони в більшості країн світу стали осередками концентрації соціально-економічних проблем. В Україні до початку збройного конфлікту класичними старопромисловими регіонами були Донецька та Луганська області. Неоднакові масштаби окупації регіонів Донбасу визначили відмінності в їхньому розвитку після 2014 року. В Донецькій області упродовж 2014–2019 років фактично збереглися основні тренди довоєнного розвитку, а відтак і статус старопромислового регіону. Водночас аналіз макроекономічних показників, структури головних секторів економіки, інвестицій, урбаністичних процесів дає підстави стверджувати про поступове перетворення підконтрольної уряду України частини Луганської області на аграрно-індустріальний регіон та втрату нею ознак старопромислової території.

Численні секторальні та регіональні програми відбудови старопромислових територій Донбасу не дали позитивних результатів, оскільки їхні заходи були зорієнтовані переважно на відновлення «старих» виробництв. Відродження старопромислових регіонів Донбасу має базуватися на реальній реіндустріалізації та постіндустріалізації, включати реалізацію заходів, спрямованих на розвиток людського капіталу (зміна менталь-

ності, подолання патерналістських настроїв, активізація підприємницької активності) та формування сприятливого ділового клімату. Для Луганської області необхідно розробити окрему програму розвитку північних районів, що дасть можливість подолати відсталість і логістичну відчуженість цих територій, поєднати різні час-

тини Луганщини на новій економічній основі.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні особливостей трансформації економічного ландшафту Донецької та Луганської областей від початку збройного конфлікту, обґрунтуванні найдоцільніших підходів до реформування старопромислових регіонів Донбасу.

References [Література]

1. Snigova O. (2018). Post-industrial economy of the old Industrial regions: what can the European experience teach us? *Journal of Regional Science and Sustainable Development Economics*. Vol. 1, 1, 165-183. [In Ukrainian]. [Снігова О. Постіндустріальна економіка старопромислових регіонів: чому нас вчить європейський досвід? // Регіоналістика і економіка сталого розвитку. 2018. Вип.1. №1. С. 165-183.]
2. Bezzubko L.V., Bezzubko B.I. (2018). Development of strategies of old industrial regions. *The Economic bulletin of Donbass*, 1 (51), 40-44. [In Ukrainian]. [Беззубко Л.В., Беззубко Б.І. Розвиток стратегій старопромислових регіонів // Економічний вісник Донбасу. 2018. №1 (51). С. 40-44.]
3. Rudenko L.G., Pidgrushnyi G.P., Gukalova I.V. (2002). Old industrial regions of Ukraine: search for a strategy of balanced development. *Ukrainian geographical journal*. 1, 4-13. [In Ukrainian]. [Руденко Л.Г., Підгрушний Г.П., Гукалова І.В. Старопромислові регіони України: пошук стратегії збалансованого розвитку // Укр. геогр. журн. 2002. №1. С.4-13.]
4. Mrinska O. (2002). Peculiarities of regional policy in relation to old industrial regions in Great Britain (Merseyside) and Ukraine (Luhansk region). *Management of a contemporary city*, 10/12, 40-49. [In Ukrainian]. [Мрінська О. Особливості регіональної політики щодо старопромислових регіонів у Великобританії (Мерсайд) та Україні (Луганська область) // Управління сучасним містом. 2002. №10/12. С. 40-49.]
5. Akimova V.V. (2019). Development trajectories of old industrial areas in the United Kingdom. *Long-developed regions: genesis, historical destinies, modern trends*. Moscow, 235-246. [In Russian]. [Акімова В.В. Траектории развития старопромышленных регионов Великобритании / Староосвоенные регионы: генезис, исторические судьбы, современные тренды. Москва, 2019. С. 235-246.]
6. Vovk M.S., Mashchenko S.O. (2017). Integral indicator of old industrial orientation of the regions of Ukraine. *Economic scope*, 118, 222-235. [In Ukrainian]. [Вовк М.С., Машченко С.О. Інтегральний показник старопромислової орієнтації економіки регіонів України // Економічний простір. 2017. №118. С. 222-235.]
7. Yakovleva Yu. (2014). *Social development of Donetsk region: socio-geographical aspect*. Kharkiv. 416 p. [In Ukrainian]. [Яковлева Ю. Соціальний розвиток Донецької області: суспільно-географічний аспект. Харків, 2014. 416 с.]
8. Melnyk I.G. (2011). Old industrial areas: typological features and classification. *Socio-, physico-geographical and geo-ecological problems of old-industrial areas: materials of scientific-practical conference*. Luhansk, 17-22. [In Ukrainian]. [Мельник І.Г. Старопромислові райони: типологічні риси і класифікація // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матеріали наук.-практ. конф. Луганськ, 2011. С. 17-22.]
9. Snigova O. (2011). Approaches to the identification of old industrial regions in foreign scientific literature. *Business-inform*. 7(2), 79-81. [In Ukrainian]. [Снігова О. Підходи до ідентифікації старопромислових регіонів в зарубіжній науковій літературі // Бізнес-інформ. 2011. №7 (2). С. 79-81.]
10. *Development strategy of old industrial cities: international experience and perspectives in Russia*. Ed. by I. Starodubrovskaya (2011). Moscow, 248 p. [In Russian]. [Стратегія розвитку старопромышленных городов: международный опыт и перспективы в России / Под. ред. И. Стародубровской. Москва, 2011. 248 с.]
11. *Re-constructing the post-Soviet Industrial region. The Donbas in transition* (2007). Ed. by Adam Swain. London and New York, 208 p.
12. Hu X., Hassink R. (2017). New perspectives on restructuring of old industrial areas in China: a critical review and research agenda, *Chinese Geographical Science*. 27(1), 110-122. Doi: 10.1007/s11769-015-0784-8.
13. Snigova O. (2016). *Old industrial regions of Ukraine: how to get rid of the Stockholm syndrome*. URL: <https://dt.ua/macrolevel/staropromislovi-regioni-ukrayini-yak-pozbutisya-stokgolmskogo-sindromu-.html> [In Ukrainian]. [Снігова О. Старопромислові регіони України: як позбутися стокгольмського синдрому]. ZN, UA. URL: <https://dt.ua/macrolevel/staropromislovi-regioni-ukrayini-yak-pozbutisya-stokgolmskogo-sindromu-.html>
14. Amosha A. I., Novikova O. F., Antonyuk V. P., Lyshenko V. I., Zaloznнова Yu. S., Logacheva L. M., Pan'kova O. V.,

- Kasperovych O. Yu., Ischenko O. V. (2016). Project of the Conception of National Program on Renewal and Development of the peace in the East regions of Ukraine. *The Economic bulletin of Donbass*. 1 (43), 4-15. [In Ukrainian].
- [Амоша О.І., Новікова О.Ф., Антонюк В.П., Ляшенко В.І., Залознова Ю.С., Логачова Л.М., Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іващенко О.В. Проект концепції державної цільової програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України // Економічний вісник Донбасу. 2016. №1 (43). С. 4-15.]
15. Pidgrushnyi G.P. (2009). *Industry and regional development of Ukraine*. Kyiv, 300 p. [In Ukrainian].
- [Підгрушній Г.П. Промисловість і регіональний розвиток України. Київ, 2009. 300 с.]
16. Mezentshev K., Pidgrushnyi G., Mezentsheva N. (2014). *Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization*. Kyiv, 132 p. [In Ukrainian].
- [Мезенцев К., Підгрушній Г., Мезенцева Н. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. Київ, 2014. 132 с.]
17. *Transformation of the Ukrainian economy structure: regional aspect*. Ed. G.V. Balabanov, V.P. Nagirna, O.M. Nyzhnyk (2003). Kyiv, 2003. 404 p. [In Ukrainian].
- [Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. Київ, 2003. 404 с.]
18. Kotov Ye.V., Lyashenko V.I. (2014). Conceptual Approach to the Estimation of Modernisation Level of the Donbas Industrial Cities. *The Economic bulletin of Donbass*, 2(36), 4-22. [In Russian].
- [Котов Е.В., Ляшенко В.И. Концептуальные подходы к оценке уровня модернизации промышленных городов Донбасса // Економічний вісник Донбасу. 2014. № 2 (36). С. 4-22.]
19. Development strategy of Luhansk Oblast for 2021-2027 (2020). Severodonetsk, 116 p. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-luganskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/> [In Ukrainian].
- [Стратегія розвитку Луганської області на 2021-2027 роки. Северодонецьк, 2020. 116 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-rozvytku-luganskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>]
20. *The war in the Donbass: realities and perspectives for settlement* (2019). Kyiv, 144 p. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf [In Ukrainian].
- [Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Київ, 2019. 144 с.]. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
21. *Development strategy of Donetsk Oblast for the period up to 2027* (2020). Kramatorsk, 223 p. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/strategy/strategiy2027/2020/20.03.2020/Strategy-2027.pdf> [In Ukrainian].
- [Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року. Краматорськ, 2020. 223 с. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/strategy/strategiy2027/2020/20.03.2020/Strategy-2027.pdf>]
22. Husieva N.V., Zadiesientsev O.M. (2017). Problems of the development of the Severodonetsk-Lysychansk agglomeration in new geopolitical situation. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Geographical Sciences*. Is. 7, 36-42. [In Ukrainian].
- [Гусєва Н.В., Задєсенцев О.М. Проблеми розвитку Северодонецько-Лисичанської агломерації в нових геополітичних реаліях // Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія: Географічні науки. 217. Вип. 7. С. 36-42.]
23. Melnyk I. (2017). Urban settlements of Luhansk region: new challenges against the background of old problems. *Urban Ukraine: In the Epicenter of Spatial Changes*. K.Mezentshev, Ya.Oliinyk, N.Mezentsheva (eds.) Kyiv, 121-142. [In Ukrainian].
- [Мельник І. Міські поселення Луганщини: нові виклики на фоні старих проблем // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін / За ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ, 2017. С. 121-142.]
24. Snihova O. (2017). The possibilities of post-industrial competitive advantages' formation of old-industrial regions of Ukraine. *The Economic bulletin of Donbass*, 1(47), 39-51. [In Ukrainian].
- [Снігова О. Можливості формування постіндустріальних конкурентних переваг старопромислових регіонів України // Економічний вісник Донбасу. 2017. №1 (47). С. 39-51.]
25. Kotov Ye.V., Lyashenko V.I. (2014). Modernization and prospects of advancing development of Donbass in view of theory of Kondratieff's long waves. *The Economic bulletin of Donbass*. 3(37), 4-19. [In Russian].
- [Котов Е.В., Ляшенко В.И. Модернизация и перспективы опережающего развития Донбасса в свете теории длинных волн Кондратьева / Економічний вісник Донбасу. 2014. №3 (37). С. 4-19.]

Стаття надійшла до редакції 09.06.2020